

Radovan Vukanović: „Drugi udarni korpus“

Literatura o jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije obogaćena je s još jednom knjigom pod naslovom *Drugi udarni korpus*, autora general-pukovnika u penziji, narodnog heroja i drugog ratnog komandanta tog korpusa *Radovana Vukanovića*, koju je pripremila redakcija *Ratna prošlost naših naroda i narodnosti* Vojnoizdavačkog zavoda.

Objavljivanje monografije *Drugog udarnog korpusa*, prve monografije o korpusima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOV), svojevrstan je poduhvat autora i izdavača, pogotovu ako se ima na umu značaj izučavanja iskustava NOR-a za njihovu stvaralačku primenu u rukovođenju i komandovanju s tako krupnim i složenim vojnim formacijama u ratu kakvi su bili korpusi Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

Razvoj narodnooslobodilačkog pokreta i sve masovniji priliv boraca, naročito posle odlučujućih pobeda Narodnooslobodilačke vojske na jugoslovenskom ratištu u 1942. godini, postavili su Centralnom komitetu KPJ i Vrhovnom štabu zahtev za dograđivanje i usavršavanje postojeće vojne organizacije NOR-a. Rešenje je nađeno u formiranju krupnijih operativno-taktičkih jedinica, sposobnih za veće ofanzivne operacije, za veću koncentraciju udarne moći na pravcima njihove upotrebe i za dublje prodore u raspored neprijatelja.

U skladu s tim početkom novembra 1942. Vrhovni štab na čelu sa drugom Titom doneo je odluku i formirao 1. i 2. proletersku diviziju, a do kraja godine još sedam divizija. Iste godine se formiraju i korpusi, tako da je Prvi bosanski korpus formiran 9. novembra 1942. a 22. novembra 1. hrvatski korpus, koji su kasnije promenili numeracije.

Tokom 1943. formirano je osam korpusa NOVJ, među kojima i *Drugi udarni korpus*, a u toku 1944. formirano je još sedam, tako da je početkom decembra 1944. na jugoslovenskom ratištu dejstvovalo ukupno sedamnaest korpusa NOVJ. U svom sastavu korpusi su imali od dve do tri divizije a neki i više, kao i sve partizanske odrede i druge partizanske snage na području vojne oblasti korpusa. Razvojem narodnooslobodilačke vojske korpusi u svom sastavu oformljuju jedinice rodova (artiljerije, inženjerije, veze, tenkovske jedinice), kao i pozadinske jedinice, čime Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije poprima sve osobine regularne vojske.

Formiranjem divizija i korpusa NOVJ (krajem 1942. godine i kasnije), predstavljalo je kvalitativno nov, viši oblik vojnog organizovanja partizanske vojske. Međutim, i dalje su ostali partizanski odredi i brigade na celoj teritoriji Jugoslavije kao nezamenjive komponente oružanih snaga NOR-a, obuhvatajući užu ili širu teritoriju, i neposredno povezani s narodom. Njihovo postojanje i delovanje omogućavalo je dalje proširivanje partizanskog pokreta i služili su kao neposredan izvor za formiranje novih i popunu postojećih jedinica NOVJ.

Naredbom Vrhovnog štaba u februaru 1944. godine, izvršene su određene organizacijsko-formacijske promene korpusa. Oni dobijaju određena operativna područja, a njihov štab se deli na operativni deo koji je obavljao poslove u vezi sa komandovanjem jedinicama i izvođenjem borbenih dejstava, i korpusnu vojnu oblast koja je obuhvatala pozadinske vojne službe na operativnom području korpusa.

Odlukom Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, 15. avgusta 1944. formiran je *Korpus narodne odbrane Jugoslavije* (KNOJ) čiji je osnovni zadatak bio: čišćenje i obezbeđenje oslobođene teritorije od aktivnosti svakog neprijatelja; uspostavljanje i uspešno funkcionisanje narodne vlasti; kao i obezbeđenje granica Jugoslavije. Pri kraju rata i posle oslobođenja naše zemlje KNOJ je u svom sastavu imao sedam divizija i tri brigade. Posle rata, u saradnji sa drugim organima, bio je osnovni činilac očuvanja bezbednosti granica Jugoslavije i uništenja kontrarevolucionarnih bandi i stranih agenata u zemlji. Pošto je uspešno izvršio postavljene zadatke KNOJ je januara 1953. rasformiran.

Opisujući borbena dejstva i ostale aktivnosti *Drugog udarnog korpusa*, na njegovom razvojnem i borbenom putu koji je u surovim uslovima rata trajao 18 meseci, autor *Radovan Vukanović* učinio je ogromni napor i veoma uspešno opisao i hronološki prezentirao čitaocu najvažnije događaje, brojne operacije i borbe koje je

vodio korpus i njegove jedinice, kao i druge aktivnosti na područjima Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka u tom vremenu.

Obim knjige *Drugi udarni korpus* je 426 stranice teksta, 19 slika i 8 priloga. U prilogima su izneti podaci o sastavu jedinica korpusa od vremena formiranja do njegovog rasformiranja, podaci o okupatorskim i kvislinškim snagama na njegovom području, o gubicima i drugim neophodnim podacima za lakše praćenje i proučavanje ove zanimljive knjige.

Sadržaj knjige je podeljen na: uvodni deo, deo o formiranju korpusa, i sedam poglavlja, koje svako za sebe predstavlja posebnu celinu.

U uvodu, se veoma koncizno i jasno govori o situaciji i najvažnijim događajima u 1941. godini na područjima Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka. Iznosi se stanje i vojno-politička situacija nakon kapitulacije bivše Jugoslavije, podela i okupacija tih teritorija, stvaranje kvislinških organizacija i vojnih formacija, kao i početak i rasplamsavanje ustanka. Razrađuje se vojna i politička strategija i taktika partizanskog ratovanja, stvaranje oružane sile narodno-oslobodilačkog rata, kao i mesto i uloga Komunističke partije Jugoslavije u svemu tome.

Posebno se naglašava geostrategijski i vojno-politički značaj teritorija Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka, koje su za sve vreme NOR-a bile u centru pažnje Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Kao što je poznato na tim područjima odigrali su se veoma krupni i sudbonosni događaji narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije.

Treba posebno naglasiti i to: da su na toj teritoriji Centralni komitet KPJ i Vrhovni štab boravili i rukovodili narodnooslobodilačkim pokretom skoro godinu dana u 1942. i 1943. godini; da su na tom području u proleće 1942. godine formirane četiri proletherske brigade i da su u poznatom marš-manevru u zapadnu Bosnu zajedno sa 1. i 2. proletherskom brigadom omogućile stvaranje velike slobodne teritorije u Bosanskoj krajini i održavanje Prvog zasедanja AVNOJ-a; da su na toj teritoriji vođene najveće bitke NOR-a (Neretva i Sutjeska); da je naročito od leta 1943. pa sve do završetka rata ta teritorija bila stalno u centru pažnje Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba zbog stvaranja povoljnih uslova za prodor naših snaga u Srbiju, zatim zbog kombinacija četnika Draže Mihailovića i izbegličke vlade u Londonu zajedno sa zapadnim saveznicima radi iskrcavanja na našu obalu i omogućavanje povratka kralja Petra u Jugoslaviju; kao i onemogućavanje organizovanog

izvlačenja nemačkih snaga iz Grčke i Albanije preko tih teritorija. Jedinice *Drugog udarnog korpusa*, od njegovog formiranja pa do završetka rata, sasvim uspešno su izvršile te političke i strategijske ciljeve Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba. Ta područja i za okupatora i njegove saradnike bila su posebno značajna za sve vreme NOR-a a naročito pri kraju rata. Značaj tih područja za nemačko komandovanje veoma je bio izražen u toku 1943. kada je došlo do pogoršanja položaja sila osovine nakon pobjeda Crvene armije na Istočnom frontu, otvaranju fronta u Italiji i nakon kapitulacije Italije i njenog izbacivanja iz ratnog stroja sila osovine. Za ta područja posebno su bili zainteresovani i četnici Draže Mihailovića koji su sve vreme rata vodili dvoličnu ulogu. Neprekidno su sarađivali sa okupatorom u borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske i pokušavali da se održe na toj teritoriji radi dočeka zapadnih saveznika na čemu su zasnivali svoje političke i vojne planove po nagovoru zapadnih zemalja i njihovih vojnih misija koje su se nalazile u četničkim štabovima.

Vrhovni štab NOV i POJ ceneći nastalu situaciju posle kapitulacije Italije 1943. preduzima mere radi razoružanja italijanskih jedinica i pridobijanja njihovih vojnika za narodnooslobodilački pokret. U tom cilju do slovenačkih i hrvatskih jedinica upućuje se u zaleđe severnog Jadrana i Istre, 1. proleterska divizija u srednju Dalmaciju, a 2. proleterska i 3. divizija, od kojih se 9. septembra formira *Drugi udarni korpus*, upućuje se u Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak.

Početkom septembra 1943. Vrhovni štab postavlja zadatak Drugom udarnom korpusu, koji je tih dana bio u fazi formiranja, da što pre izvrši dubok prodor na te teritorije. Strategijska zamisao Vrhovnog štaba bila je, pored razoružavanja i pridobijanja italijanskih jedinica za NOP rasplamsavanje narodnooslobodilačkog pokreta u tim krajevima i stvaranje uslova za kasnije prikupljanje jedinica NOVJ i njihov prodor u Srbiju kao i onemogućavanje Nemcima i četnicima da realizuju svoje vojnostrategijske i političke ciljeve na tom području.

Prodor jedinica *Drugog udarnog korpusa* iz istočne Bosne u Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak prema zamisli Vrhovnog štaba, predstavlja značajno poglavlje ove knjige. Način na koji je izvršen taj prodor poučan je primer i od izuzetnog je značaja za izučavanje istorije NOR-a, gde su se strategijski zadaci izvršavali tako reći u pokretu. U tim danima, prema stavovima i direktivama Vrhovnog štaba, došlo je do povezivanja partijsko-političkih rukovodstava

Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka sa štabom i jedinicama *Drugog udarnog korpusa* i pretpotčinjavanje svih postojećih partizanskih jedinica na tom području pod njegovu komandu.

Na osnovu operativnog naređenja štaba *Drugog udarnog korpusa* 3. udarna divizija, bez 4. proleterske brigade, upućena je u pravcu Hercegovine i Crne Gore, 2. proleterska, bez 2. dalmatinske brigade, u pravcu Sandžaka i doline Lima, a manevarsku grupu pod neposrednom komandom štaba korpusa sačinjavale su izdvojene brigade (četvrta i druga). Dejstva jedinica *Drugog udarnog korpusa* odvijalala su se u tri etape. Svaka etapa imala je svoja obeležja vredna pažnje. Vojno-političku i operativnu situaciju karakterisali su određeni činoci koji su imali ogroman značaj za dalji razvoj borbe i stvaranje novih jedinica NOVJ na tom području. Brzo je stvorena velika slobodna teritorija na kojoj je došlo do oživljavanja narodnooslobodilačkog pokreta i stvaranja povoljnih uslova za organizovanje narodne vlasti.

Takvi novostvoreni uslovi omogućili su popunu jedinica i mobilizaciju novih boraca. U tom periodu formirane su: 6. crnogorska brigada u Crnoj Gori i 11. i 12. hercegovačka brigada u Hercegovini. Ubrzo posle toga dolazi do formiranja 29. udarne divizije u čiji sastav ulaze ranije formirana 10. proleterska i novoformirana 11. i 12. udarna brigada i dva hercegovačka odreda. U Crnoj Gori od italijanskih jedinica formira se divizija »Garibaldi« 12. decembra 1943. godine. Početkom 1944. u Sandžaku se formira 37. divizija sastava četiri brigade. Prema tome, početkom 1944. godine *Drugi udarni korpus* raspolagao je sa pet divizija i preko 10 proleterskih odreda.

Posebno treba istaći da je *Drugi udarni korpus* svojim dejstvima omogućio stvaranje organa vlasti na tom području. Prvo zasjedanje Zemaljskog antifašističkog veća Crne Gore i Boke održano je 15. i 16. novembra 1943. u Kolašinu, a neposredno posle toga održana je u Pljevljima skupština Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka.

Operacija *Drugog udarnog korpusa* tokom zime 1943. i 1944. pokušaji prodora 2. proleterske i 5. krajiške divizije u Srbiju, u proleće 1944. odbrana i proširenje slobodne teritorije i stvaranje operativne osnove za prikupljanje jedinica NOVJ radi njihovog prodora u Srbiju, iscrpno su obrađene i zauzimaju najobimniji deo knjige. U tom delu knjige čitalac će naći detaljne i dokumentovane opise borbi i operacija jedinica korpusa, njihovo iskustvo i snalažljivost u organizovanju i izvođenju borbi u zimskim uslovima i na

izrazito brdsko-planinskom zemljištu sa daleko jačim i tehnički opremljenijim neprijateljem.

Zimske operacije u Sandžaku, Hercegovini i Crnoj Gori poznate kao *šesta neprijateljska ofanziva* pod nazivom »Kugelblic« (lop-tasta munja) sastojale su se od mnogih operacija koje su Nemci preduzimali da bi razbili snage NOVJ u zaleđu obale Jadranskog mora i radi oslobođenja komunikacija koje su iz unutrašnjosti vodile na more.

Dejstva Nemaca u tim operacijama otpočela su 3. decembra 1943. gde su angažovali dve elitne divizije, 7. SS diviziju »Princ Eugen« i 1. brdsku diviziju iz sastava 21. brdskog korpusa. I pored delimičnih uspeha u ovoj operaciji, Nemci nisu uspeli da zauzmu te teritorije tako da su većim delom i dalje ostale pod kontrolom jedinica *Drugog udarnog korpusa*.

Za izučavanje taktike i taktičkih postupaka u toku NOR-a značajno je istaći dejstva Primorsko-operativne grupe koja je formirana 23. februara 1944. od dve brigade i tri partizanska odreda u sastavu i pod komandom *Drugog udarnog korpusa*. Ta operativna grupa izvodila je dejstva u zaleđu Bokokotorskog zaliva i na samoj obali. Primorska operativna grupa imala je za cilj onemogućavanje realizacije vojnostrategijskih zamisli Nemaca i četnika Draže Mihailovića, kao i za omogućavanje razmaha narodnooslobodilačkog pokreta u tom području. Ona je kao posebna vojna formacija ostala sve do konačnog oslobođenja operativnog područja korpusa i neprekidno je sadejstvovala sa jedinicama 29. udarne divizije i delovima 3. udarne divizije koje su izvodile borbena dejstva u dubini zaleđa Crnogorskog primorja i u Hercegovini.

Oslobođena teritorija u Hercegovini, Sandžaku i Crnoj Gori bila je stalna meta neprijateljskih napada u toku skoro cele 1944. godine. Nemačko komandovanje je bilo svesno značaja te teritorije za dalja dejstva jedinica NOVJ u pravcu Srbije, pa je preduzimalo uzastopne operacije radi odbacivanja naših snaga. Međutim, svakodnevним dejstvima jedinica *Drugog udarnog korpusa*, neprijatelju je bilo onemogućeno da zauzme tu teritoriju i ona je, s manjim prekidima, ostala povezana sve do kraja rata.

U proleće 1944. glavnina *Drugog udarnog korpusa* prenela je svoja dejstva na područje istočno od Lima i uspela je da ga zadrži pod svojom kontrolom čime su stvoreni povoljni uslovi za prikupljanje jedinica NOVJ u Sandžaku koje su, po odluci Vrhovnog štaba, već bile određene da izvrše prodor u Srbiju. Međutim, do prodora je došlo tek krajem jula 1944. u kome su učestvovala i 5. krajiška, 2. proleterska i 17. istočnobosanska divizija. Operativna

grupa divizija otpočela je 28. jula nastupanje ka Srbiji iz rejonu Berana i između 3. i 4. avgusta 1944. forsirala je Ibar, izbila na Kopaonik, povezala se s jedinicama u Srbiji i zajedno s njima dejstvovala je protiv okupatora i četnika na tom prostoru.

Nakon prodora tih jedinica u Srbiju, u leto 1944, na prostoru koji su kontrolisale i obezbeđivale jedinice *Drugog udarnog korpusa*, Nemci su preduzeli iz nekoliko pravaca nove operacije pod nazivom »Ribecal«. Osnovni cilj te operacije bio je sprečavanje prikupljanja jedinica 1. i 12. korpusa koji su, po odluci Vrhovnog štaba, bili određeni za prodor u Srbiju kao i zauzimanje privremenih aerodroma u Crnoj Gori i Hercegovini preko kojih je primana saveznička pomoć i transportovani ranjenici u Bari (Italija). Suprotstavljajući se tim namerama Nemaca jedinice *Drugog udarnog korpusa* vodile su žestoke i neprekidne borbe na svim pravcima nadiranja neprijatelja. Tada su vođene bitke poznate u našoj vojnoj istoriografiji kao andrijevačka, durmitorska i sniježinsko-trusinska bitka i druge. I pored delimičnih uspeha u operaciji »Ribecal«, Nemci nisu uspeali da ozbiljnije ugroze panove Vrhovnog štaba i izvršenje operativnih zadataka *Drugog udarnog korpusa*. Posebno treba istaći i to da su jedinice *Drugog udarnog korpusa* imale značajnu ulogu u obezbeđenju prodora 1. proleterskog i 12. udarnog korpusa u Srbiju krajem septembra 1944. Njihovim izbijanjem na Zlatibor i Taru, *Drugi udarni korpus* izvršio je jedan od važnih zadataka koje je dobio od Vrhovnog štaba.

Prodorom jakih snaga NOVJ u Srbiju krajem avgusta i početkom septembra 1944. i izbijanjem jedinica Crvene armije na jugoslovensko-rumunsku granicu, nastavljena je bitka za konačno oslobođenje Srbije. Jedinice NOV i POJ širom naše zemlje preduzele su akcije širokih razmera sa osnovnim ciljevima: nanošenje neprijatelju što većih gubitaka; sprečavanje njihovog izvlačenja; uništavanje i zarobljavanje neprijateljskih, a posebno uništenje kvislinških formacija koje su do kraja rata ostale odane okupatoru. Posebno je značajan bio definitivni obračun sa četnicima Draže Mihailovića na tom području kojih je u Crnoj Gori, Sandžaku i Hercegovini, prema podacima koje autor navodi, bilo oko 12.000 pod komandom Pavla Đurišića i Petra Baćovića.

U tom periodu otpočelo je i izvlačenje nemačkih snaga sa juga Balkana. Autor iznosi da je tada u Grčkoj i Albaniji bila još uvek stacionirana nemačka armija grupa »E« sa oko 400.000 vojnika, sa 91. i 21. armijskim korpusom. Prvobitnim planom komandanta armije Lera, 21. nemački armijski korpus trebalo je da se povlači

preko Crne Gore i Hercegovine, a 91. armijski korpus dolinom Ibra i dalje preko Sandžaka ka dolini Drine i Sarajeva.

Saznavši za namere neprijatelja, Vrhovni štab je izdao direktivu jedinicama *Drugog udarnog korpusa*, da razvije ofanzivna dejstva na svim pravcima izvlačenja Nemaca, da ruši komunikacije i zauzme važne saobraćajne čvorove sve radi onemogućavanja organizovanog povlačenja. Krajem 1944. jedinice *Drugog udarnog korpusa* (po direktivi Vrhovnog štaba) otpočinju ofanzivna dejstva na predviđenim pravcima i preduzimaju se planirane akcije.

Zbog nepovoljnog razvoja situacije prvobitno planiranog načina izvlačenja Nemaca, nemačko komandovanje je promenilo plan povlačenja 21. nemačkog armijskog korpusa i upućuje ga da se i on uz području i pomoć 91. armijskog korpusa povlači dolinom Morače i Tare ka dolini Drine i Sarajeva. Tako izmenjeni plan izvlačenja nemačke armijske grupe, doveo je u težak položaj 3. i 37. diviziju *Drugog udarnog korpusa* koje su se tada nalazile na pravcima izvlačenja ovih snaga. Procenjujući situaciju, Vrhovni štab je naredio štabu *Drugog udarnog korpusa* da odustane od frontalnih borbi i da u daljim dejstvima preduzme bočne napade na neprijateljske kolone i nastavi njihovo gonjenje i uništavanje po delovima. Zbog žilavog otpora naših snaga izvlačenje je trajalo preko četrdeset dana.

Neprijateljska grupacija je ipak uspela, iako sa velikim gubicima u ljudstvu i tehnici, da se probije, i da do sredine januara 1945. godine, stigne u dolinu Drine na područje Višegrad—Goražde, gde je nastavljeno prikupljanje radi daljeg povlačenja prema istočnoj Bosni i Sarajevu.

Krajem 1944. i početkom 1945. operativno područje *Drugog udarnog korpusa* bilo je potpuno oslobođeno i očišćeno od neprijatelja sem gradova u dolini Neretve, gde je vodila borbu 29. divizija u sadejstvu sa jedinicama 8. korpusa NOVJ. Oslobođenjem Mostara, i doline Neretve u proleće 1945. godine, bila je završena oslobodilačka borba naroda Crne Gore, Hercegovine i Sandžaka koja je otpočela u julu 1941, masovnim i opštim narodnim ustankom. Za sve vreme NOR-a neprijatelj je na tim područjima stalno tučen i uznemiravan i tu je doživeo i najveće svoje poraze.

Vrhovni štab je krajem decembra 1944. godine obavestio štab *Drugog udarnog korpusa*, da će deo njegovih snaga, nakon oslobođenja njegovog operativnog područja, biti angažovan u daljem gonjenju neprijatelja na pravcima koji vode u istočnu Bosnu i Sarajevo. *Drugi udarni korpus* je za te zadatke angažovao svoje tri divizije (3, 29. i 37) koje će zajedno sa jedinicama 3. i 5. korpusa NOVJ učestvovati u sarajevskoj operaciji. Autor u knjizi daje dosta

prostora tome, jer je po značaju i angažovanju snaga bila složena i poučna za izučavanje većih operacija NOR-a, a komandovanje operacijom po naređenju Generalštaba JA bilo je povereno Operativnom štabu sastavljenom od komandanata sva tri korpusa.

Marta meseca 1945. godine dolazi do formiranja armija jugoslovenske vojske i deo jedinica *Drugog udarnog korpusa* ulazi u sastav 2. i 4. armije. U sastav 2. armije ušla je 3. divizija koja je završetak rata dočekala u širem rejonu Zidanog Mosta i učestvovala zajedno sa drugim jedinicama 2. armije u oslobođenju Karlovca, Novog Mesta, Zidanog Mosta i Celja. U sastav 4. armije ušla je 29. divizija koja je sa jedinicama te armije učestvovala u oslobođenju Ilirske Bistrice, Postojne, Trsta i Ljubljane i cele Gorenjske, gde je dočekala završetak rata.

Trideset sedma divizija posle oslobođenja Sarajeva izdvaja se iz sastava *Drugog udarnog korpusa* i pretpočinjava Generalštabu JA, dobijajući zadatak da učestvuje zajedno sa Korpusom narodne odbrane u uništavanju ostataka četnika Draže Mihailovića, koji su bili grupisani na Zelengori i dolini Sutjeske. Taj zadatak, 37. divizija i jedinice Korpusa narodne odbrane, uspešno su izvršili. Ta divizija je kasnije učestvovala u razbijanju manjih grupa četnika u istočnoj Bosni i Sandžaku, a borbena dejstva je završila juna 1945.

Ulaskom ovih jedinica *Drugog udarnog korpusa* u sastav 2. i 4. armije, i izdvajanje 37. divizije 22. aprila 1945, *Drugi udarni korpus* je rasformiran.

Operativno područje *Drugog udarnog korpusa* obuhvatalo je veliki i vojnostrategijski značajan prostor, a njegove borbe koje je vodio u vremenu od 18 meseci svog postojanja, uspesi koje je postigao u stvaranju uslova za prodor jedinica NOVJ u Srbiju, razbijanje i uništenje četnika Draže Mihailovića, omogućavanje i transport ranjenika iz svojih jedinica i jedinica NOVJ koje su dejstvovala na njegovom operativnom području u Bari (Italija), omogućavanje formiranja i razvoja organa narodne vlasti, nanošenje gubitaka i usporavanje izvlačenja nemačkih snaga iz Grčke i Albanije — krupni su i veoma značajni zadaci koje je *Drugi udarni korpus* sa uspehom izvršio.

Uspešno izvršenje značajnih i sudbonosnih političkih i vojnostrategijskih zadataka koji su bili postavljeni *Drugom udarnom korpusu*, spada u veoma važno i poučno iskustvo iz NOR-a i socijalističke revolucije. Kao što je već istaknuto, korpus je na samostalnom prostoru (kao operativna i teritorijalna snaga) izborio prevlast nad neprijateljem, omogućio razvoj narodne vlasti i oslo-

bodio povereni prostor, da bi na kraju, sa glavninom svojih snaga krenuo u završne operacije za oslobođenje zemlje i ostavio iza sebe dovoljne snage za uništenje ostataka bandi na svom području. Zato su borbeni dejstva *Drugog udarnog korpusa* značajno iskustvo za naša buduća ponašanja.

U izučavanju i stvaralačkoj primeni bogatih iskustava iz našeg NOR-a u razvoju oružanih snaga i sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u celini, knjiga *Drugi udarni korpus* autora *Radovana Vukanovića* predstavlja dragocen istorijski materijal i korektno prezentirano poučno iskustvo koje će korisno poslužiti vojnim teoretičarima i istoričarima u njihovom istraživačkom i naučnom radu.

Pukovnik

RAJKO ŠARENAC